

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
AL CARRER DELS FERROCARRILS CATALANS,
103-109.
(BARCELONA, BARCELONÉS).**

Dades de la intervenció: Del 10 al 24 de Març del 2005.

Codi MHCB: 067/05

Estibaliz Monguiló Cortés

Maig 2005

INDEX

- 1. SITUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ.**
- 2. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC.**
- 3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS.**
- 4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJETIUS.**
- 5. METODOLOGIA.**
- 6. TREBALLS REALITZATS.**
- 7. CONCLUSIONS I INTERPRETACIÓ.**
- 8. BIBLIOGRAFIA.**
- 9. ANNEX.**
  - 9.1. PLANIMETRIES.**
  - 9.2 FOTOGRAFIES.**
  - 9.3. FITXES D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES.**

1. SITUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ.

El seguiment arqueològic amb el codi MHCB 067/05 es troba situat al carrer Dels Ferrocarrils Catalans 103-109, dins del districte de Sants-Montjuic. La intervenció s'ha dut a terme en una única fase, del 10 al 12 de Març del 2005, amb motiu d'unes obres de reforç de la xarxa elèctrica (número d'obra: 125376 realitzades per Fecsa-Endesa) en aquests carrers, situats en una zona d'interès arqueològic i històric.

Aquest seguiment s'ha realitzat amb la supervisió del Museu d'Història de la Ciutat (Institut de Cultura de Barcelona), essent l'empresa d'arqueologia Atics, S.L l'encarregada de seleccionar l'arqueòloga directora, Estibaliz Monguiló Cortés, així com proporcionar el material necessari per a dur a terme la intervenció.

2. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC.

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putxet, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat.:

1. El nucli antic, prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc, que restà emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou:
  - a) Un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana.
  - b) Un seguit de petites viles al seu voltant que es van formar en època medieval i que van quedar incloses dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè.
  - c) Els sectors de la Rambla i el Raval que començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.
2. Un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX.
3. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint

el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impedièn el creixement urbanístic de Barcelona.

La present intervenció arqueològica s'ubica entre els barris del Raval i Montjuïc.

3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS.

A trets generals, podem dir que l'ocupació humana en la muntanya de Montjuïc es remunta a la prehistòria, amb la presència d'estris, fets de jaspi de Montjuïc, localitzats en **jaciments prehistòrics** del Barcelonès i el Baix Llobregat, però mai no s'havia localitzat el centre productor a la muntanya. Les obres motivades pels Jocs Olímpics de l'any 1992 van propiciar una campanya de prospecció a la muntanya de Montjuïc, que va permetre localitzar, al peu del castell de Montjuïc, abundant indústria lítica.

Les primeres troballes d'**època ibèrica** es van localitzar a l'altre costat de la muntanya de Montjuïc, al vessant sud-oest del turó, entre el castell i el cementiri, concretament a la confluència dels camins del Molí Antic i de la Font de la Mamella. Però les restes arqueològiques d'època ibèrica més destacades van ser localitzades al sector on es trobava l'anomenat pont de l'Esparver, per on passava la Via de Magòria i que actualment és l'avinguda dels Ferrocarrils Catalans, molt a prop del centre cívic La Bàscula. S'han documentat estructures d'hàbitat, de les quals destaca un mur de pedra seca d'1 m. d'amplada, així com també un camp de sitges de grans dimensions (6 m. de diàmetre i 6 m. de profunditat).

Amb motiu de les obres per a l'Exposició Universal de l'any 1929, a la zona de Vista Alegre propera a l'estadi, es van descobrir uns murs de pedra i morter, a més de diverses sitges, pertanyents a un petit nucli rural. El material recuperat datava el conjunt del segle II aC. Als voltants de l'actual fira es van localitzar restes d'**època romana**. Al mateix any, amb motiu de la construcció de l'estadi, es van localitzar una sèrie fosses farcides amb materials de rebuig procedents d'un forn. Sobre d'aquest conjunt es va localitzar un dipòsit fet amb la tècnica de l'*opus signinum*.

L'any 1974, amb motiu dels rebaixos per a la construcció del Museu Etnològic, es va documentar i excavar un enterrament en *tegula* de doble vessant, de cronologia baix imperial.

L'any 1984, les obres d'ampliació del cementiri del Sud-Oest, a la part alta del vessant que mira al Fossar de la Pedrera, es van documentar i excavar una sèrie d'estructures d'època republicana tardana, que semblaren restes d'un petit nucli rural. El mateix any va ser descoberta una altra vil·la, de la mateixa cronologia que l'anterior, situada molt a prop de l'edifici de la Campana a la zona de Magòria, a l'antiga línia de mar. Restaven els fonaments de les termes i altres dependències. S'hi van trobar una gran quantitat de fragments d'àmfores.

Fou amb motiu de les obres dels Jocs Olímpics quan es va realitzar una intervenció arqueològica l'any 1989 que va permetre descobrir l'existència d'una de les pedreres romanes, l'única coneguda a Barcelona, localitzada entre el carrer de Negrell i la nova avinguda dels Ferrocarrils Catalans.

La primera referència d'ocupació a Montjuïc durant l'**època medieval** data de l'any 878, moment en el que es redacten una sèrie de documents sobre una donació d'un terreny de Montjuïc realitzada per una tal Casta, a la Seu de Barcelona. Documents de l'any 970 assenyalen l'existència d'un nucli de cases amb torres, a la zona avui coneguda com la Marina de Sants, propietat de famílies de l'èlit barcelonina, inclosos els vescomtes de Barcelona, senyors feudals del Castell de Port. Prop del Castell de Port es va construir la capella de la Mare de Déu de Port, de la qual es tenen les primeres notícies documentades l'any 1031.

Existeixen notícies d'una talaia, el 1073, que no estava destinada a servir de far sinó més aviat per prevenir l'arribada dels enemics per mar, aquesta torre s'anomenava torre del Farell. En iniciar-se el segle XVII sembla que la torre era ja una construcció remarcable.

Cap al segle XII els comtes de Barcelona van construir un castell vora el port antic, que donava al que es coneixerà posteriorment com Can Tunis. Les ruïnes del castell es van conservar fins als primers anys trenta dels segle XX.

També es coneix una necròpolis jueva d'època medieval. La primera intervenció arqueològica que es va dur a terme a la necròpolis jueva es va realitzar l'any 1893. Posteriorment, la destrucció d'un gran nombre de tombes del cementiri, l'any 1945 a conseqüència de les obres de construcció dels pavellons del "Tiro del Pichón", van propiciar una campanya d'excavació entre els mesos d'octubre de

1945 i d'abril de 1946 duta a terme pel Instituto Municipal de Historia. Aquesta intervenció va permetre documentar un nombre total de 171 enterraments, alguns d'ells amb el seu corresponent aixovar. La darrera actuació arqueològica, efectuada l'any 2001 va permetre constatar que els límits de la necròpolis s'extenien a tots dos costats del camí que conduïa al Castell de Montjuïc, i que es correspon amb l'actual Carretera del Castell. A més, es va poder documentar l'existència d'un segon nivell de sepultures concentrades al sector oriental de la necròpolis.

Tot va canviar radicalment, en **època moderna** quan es va decidir que al cim de la muntanya de Montjuïc hi hagués una fortificació militar que vigilés la ciutat, estesa als seus peus. Hi ha notícia d'una primera fortificació, construïda cap a 1640, durant la Guerra del Segadors. L'actual castell, però, és obra de Juan Martín Cermeño, i fou finalitzada la seva construcció l'any 1751.

Un altre moment, ja en **època contemporània**, de la història més recent i més negra de la ciutat també queda palès en la zona a estudiar. Es tracta dels bombardejos sistemàtics que patí Barcelona durant la Guerra Civil, els quals van fer que la ciutadania assumís la seva pròpia defensa, arribant a construir 1400 refugis minant el subsòl de la ciutat, 288 del quals foren construïts al territori que forma l'actual districte de Sants-Montjuïc. Tres d'aquests 288 refugis antiaeris excavats al districte de Sants-Montjuïc es troben ubicats molt a prop de la zona on ha estat duta a terme aquesta intervenció arqueològica preventiva: se n'han documentat dos als números 30 i 39 del carrer Tapioles entre els carrers Elkano i Blai; i un a la confluència del carrer d'Anníbal amb el carrer de Margarit.

Ara bé, no tot foren esdeveniments negatius, cal tenir present també els fets excepcionals produïts al districte i que van propiciar la construcció del primer parc, el 1908, i més tard l'Exposició Internacional de 1929 i finalment, bona part de les instal·lacions necessàries pels Jocs Olímpics de 1992.

4. MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS.

Aquesta intervenció arqueològica preventiva s'ha realitzat al Carrer dels Ferrocarrils Catalans, 103-109 de Barcelona.

El motiu de la present ha estat a conseqüència de les obres de canalització d'una línia subterrània B.T. xarxa, que preveien l'obertura d'una rasa de 50 m. a la vorera per a una estesa de cable elèctric.

Des d'un bon començament s'ha considerat de vital importància dur a terme un seguiment dels treballs, ja que l'indret on es realitzaran les obres forma part d'una zona d'alt valor històric i arqueològic, per que:

- està dins del Parc de Montjuïc, zona d'alt risc arqueològic i de gran importància històrica per la ciutat de Barcelona.

Per aquests motius es va creure necessari realitzar un control preventiu per tal de localitzar i documentar les possibles restes arqueològiques i els nivells estratigràfics que s'hagin pogut conservar a la zona intervinguda.

La intervenció arqueològica derivada d'aquestes obres i destinada a documentar les possibles restes arqueològiques conservades ha estat encarregada a l'empresa d'arqueologia ATICS S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Estibaliz Monguiló Cortés i amb la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de l'Ajuntament de Barcelona.

5. METODOLOGIA.

L'obertura de la rasa s'ha dut a terme utilitzant el mètode manual, fent ús d'un martell pneumàtic per l'aixecament de les rajoles i el formigó. La rasa s'ha obert en un sol tram.

L'arqueòloga directora va estar present durant tot el procés d'obertura de la rasa, seguint el mètode visual per tal de recuperar i documentar totes les restes ceràmiques, faunístiques i estructures de construcció que poguessin aparèixer.

La metodologia arqueològica aplicada s'ha basat en l'utilitzada per Harris (1979) i per Carandini (1981). S'han enregistrat els estrats i elements constructius, donant-los un número correlatiu sota el nom d'unitat estratigràfica (U.E). Amb cada U.E s'ha obert una fitxa on es posen les característiques físiques d'aquestes i com es relacionen entre si.

Aquesta metodologia inclou divers material gràfic, com són les plantes, seccions i material fotogràfic.

6. TREBALLS REALITZATS.

La intervenció arqueològica preventiva va començar el 10 de març de 2005, a la vegada que s'iniciaven els treballs de reforç de la xarxa elèctrica, realitzats per l'empresa F. Márquez.

Després d'obrir dues cales s'aixecà el nivell superficial (U.E. 101) compost de rajoles i formigó de 25 cm. de potència. Es continua obrint la rasa (U.E. 102) formada per runa de 45cm. de potència. En aquest nivell no es documenta cap indici de restes arqueològiques, ja que és una aportació molt recent fruit possiblement d'un anterior moviment de terres en aquest sector.

El seguiment arqueològic finalitza el dia 12 de març de 2005 amb el final de l'obertura de la rasa (20 m.).

7. CONCLUSIONS I INTERPRETACIÓ.

Aquesta intervenció arqueològica, realitzada al carrer Dels Ferrocarrils Calalans 103-109, tenia com finalitat la localització i documentació de possibles restes arqueològiques que podien aparèixer durant les obres de canalització en rasa de la xarxa elèctrica realitzada per la empresa F. Márquez, subcontractada de l'empresa Fecsa-Endesa.

En aquest sentit s'ha de concloure que els resultats han estat del tot negatius. El motiu que, possiblement, ha condicionat aquestes dades ha estat l'escassa profunditat (80-85 cm) i amplada (35-40 cm) de la rasa.

Malgrat el resultat de la intervenció es fa necessari continuar amb les intervencions arqueològiques preventives a aquesta zona.

8. BIBLIOGRAFIA.

CIRICI, A. 1971: *Barcelona pam a pam*. Editorial Teide. Barcelona.

DDAA. 1982: Gran geografia comarcal de Catalunya. Introducció. Barcelona, Baix Llobregat. *Enciclopèdia Catalana* . Barcelona.

DDAA. 1992: La ciutat consolidada (segles XIV-XV). *Història de Barcelona*. Vol III. Barcelona.

DDAA. 1999: Els barris de Barcelona. Vol I. Ciutat vella i l'Eixample. *Enciclopèdia Catalana* . Barcelona.

DURAN I SANPERE, A. 1972: *Barcelona i la seva història*. Vol I. Barcelona.

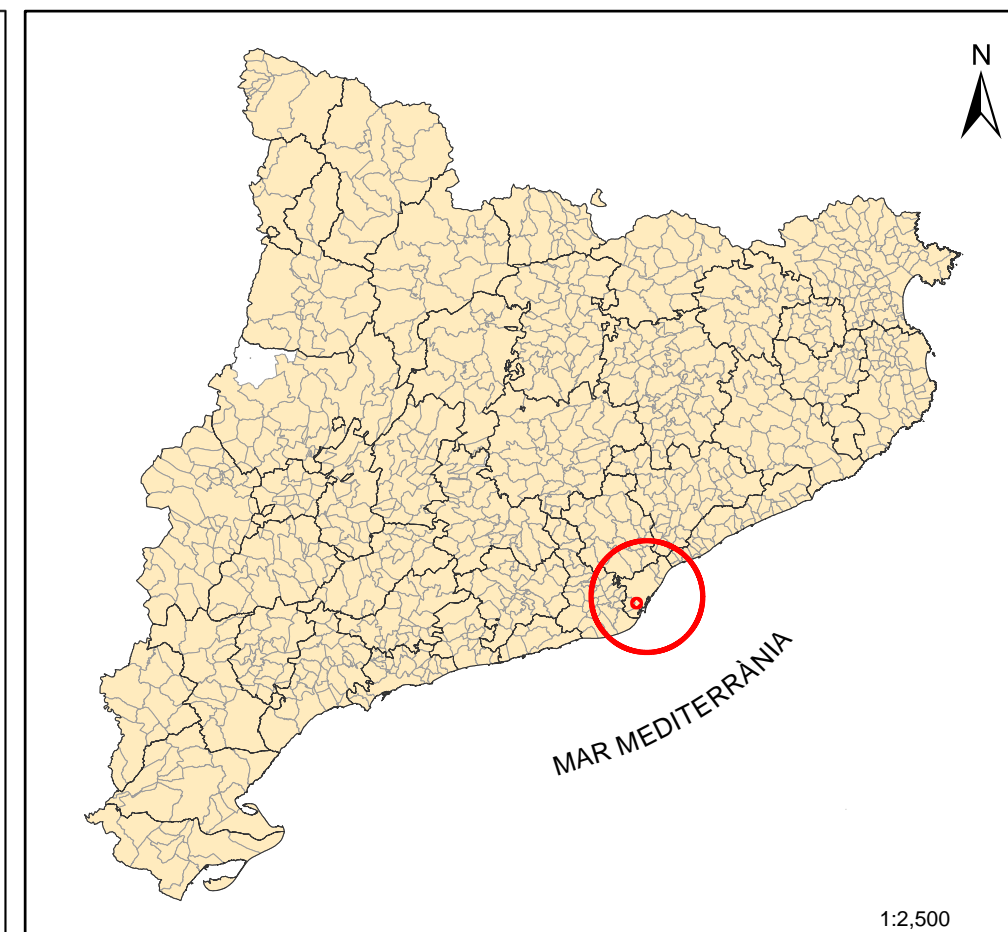
FABRE, J., HUERTAS, J. 1977: *Tots els barris de Barcelona. l'Eixample i la Barcelona Vella*. Volum V. Edicions 62. Barcelona.

9. ANNEX.

9.1. PLANIMETRIES.

Escala 1:2,500

LOCALITZACIÓ GEOGRÀFICA

NOM DEL PROJECTE: MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DELS FERROCARRILS CALALANS, 103-109.
Codi MHCB: 067/05

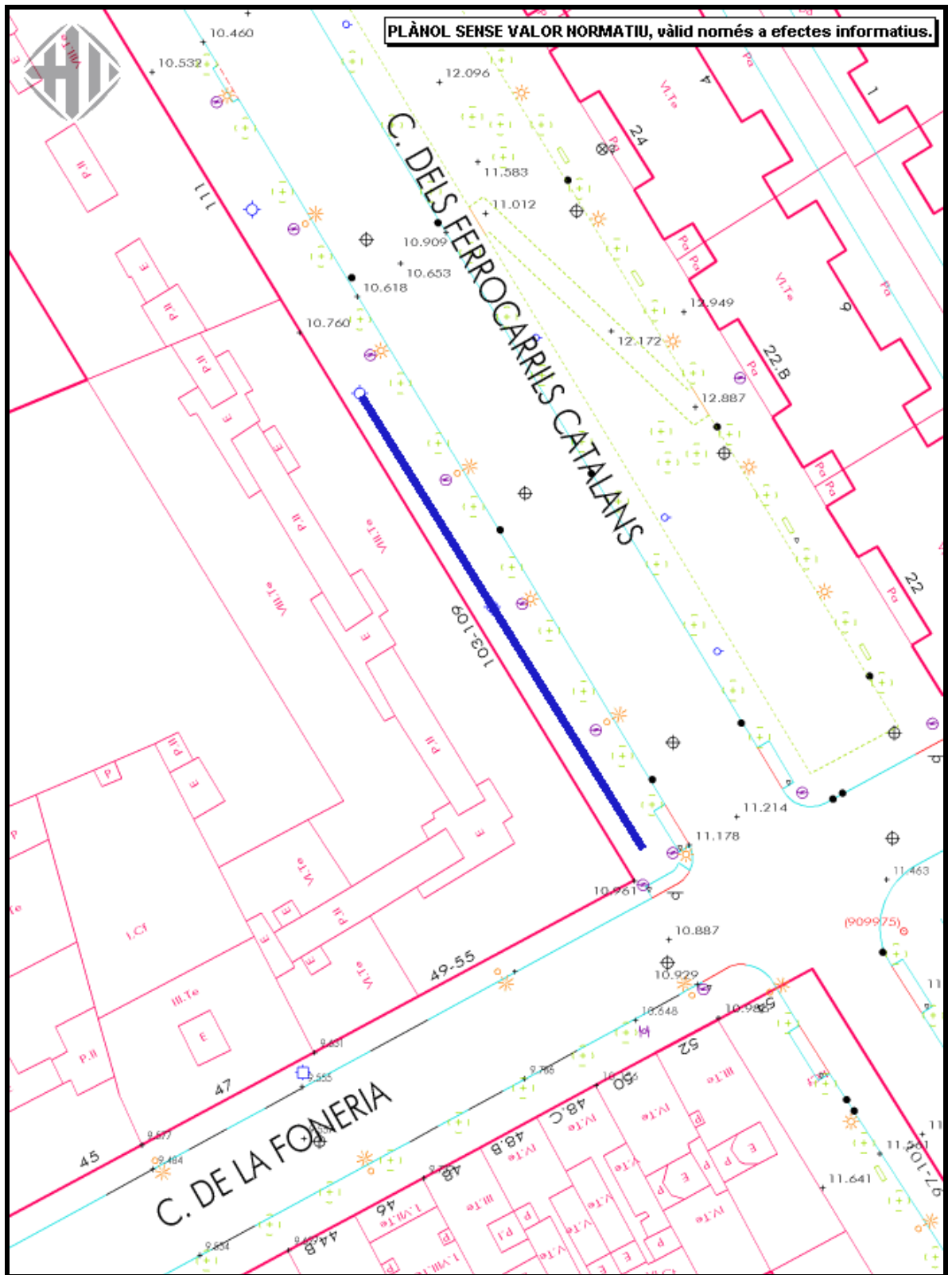
MUNICIPI/S: BARCELONA

COMARCA/QUES: EL BARCELONÈS

PROVÍNCIA: BARCELONA

DISSENY I ELABORACIÓ: ALEX MORENO, DAVID SOLER
BASE CARTOGRÀFICA: INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA
PROJECCIÓ UTM FUS 31N AMB DATUM EUROPEU DE 1950 (PARÀMETRES ICC/UB)

9.2 FOTOGRAFIES.

Foto 1. Obertura de la rasa amb martell pneumàtic.

Foto 2. Obertura de la rasa a mà.

Foto 3. Rasa buida.

Foto 4. Part de la rasa buida.

9.3. FITXES D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES.

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA				UE: 100	
Sector:		Fase:	Cronologia: 2005		
DEFINICIÓ	Rasa				
DESCRIPCIÓ	Rasa corresponent als números 103 -109 del carrer dels Ferrocarrils Calalans				
MAT.DIRECTOR					
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Reblert per		
	Cobreix a		Cobert per		
	Talla a	101, 102	Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA				UE: 101	
Sector:		Fase:	Cronologia: Contemporània		
DEFINICIÓ	Superficial				
DESCRIPCIÓ	Superficial format per rajoles i formigó d'una potència de 0,25 m.				
MAT.DIRECTOR					
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Reblert per		
	Cobreix a	102	Cobert per		
	Talla a		Tallat per	100	
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			UE: 102	
Sector:		Fase:	Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ	Runa			
DESCRIPCIÓ	Terra sorrenca de color marró clar amb elements constructius (totxo i formigó), amb una potència de 0,45 m.			
MAT.DIRECTOR				
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a		Cobert per	101
	Talla a		Tallat per	100
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	